

Pod lupom
Izveštaj br. 22
maj 1996.

Nestanci

Otmice Muslimana iz Srbije i Crne Gore u vreme oružanih sukoba u BH

"Ja, na žalost ne mogu dati kompletan odgovor na ovo pitanje obzirom da se taj događaj dogodio 92. na teritoriji Republike Srpske i naravno istražne radnje nisu u mojoj nadležnosti. Ja nemam informacije u kojoj je fazi istraga, da li je istraga nešto uspela da utvrdi. Ja, tada kao ni sada, nemam ovlašćenja da pokrenem bilo kakav sudski ili drugi postupak"- reči savezne ministarke za ljudska prava Margit Savović¹

Na početku oružanih sukoba u Bosni i Hercegovini u roku od četiri meseca, u tri zasebne prilike, nestalo je četrdeset i pet državljana SR Jugoslavije i dvojica izbeglica iz Bosne. Nakon dvonedelnog prinudnog zadržavanja na teritoriji BH pod kontrolom bosanskih Srba šestoro njih vraćeno je u Crnu Goru, a o sudbini četrdeset i jednog nestalog više od tri godine se ništa ne zna. Osim jedne, sve žrtve su Muslimani. Među nestalim su tri žene, četvoro dece i trideset i četiri muškaraca.

Dvadeset i drugog oktobra 1992. kidnapovano je šesnaest sjeverinskih Muslimana. Otmica je izvedena u mestu Mioče, na putu od njihovih kuća u Sjeverinu prema obližnjem administrativnom centru Priboju, koji kratkim delom vodi preko teritorije BH. Jedanaest Muslimana prisilno je odvedeno iz njihovog kuća u Bukovici u Crnoj Gori 15. februara 1992. Devetnaest ljudi iz Crne Gore i Srbije, među njima dvojica izbeglica iz Bosne, kidnapovani su 27. februara 1993. iz voza na pruzi Beograd - Bar, za vreme prinudnog zaustavljanja u železničkoj stanici Štrpci, na teritoriji BH.

1. Vreme pre i posle otmica

Izručenje izbeglica iz Bosne, kao i muslimanskih ranjenika, vojnim i policijskim organima bosanskih Srba; ubistvo Muslimana Ramo Berba na autobuskoj stanici u Sjeverinu; neometan prelazak raznih formacija oružanih snaga bosanskih Srba na teritoriju Srbije i Crne Gore, nasilničko ponašanje pripadnika policije i vojske Jugoslavije prema Muslimanima u Sandžaku, česte eksplozije u restoranima u Priboju čiji su vlasnici Muslimani, kao i uništavanje imovine Muslimana u Pljevljima, tek su neki od događaja koji su prethodili otmici u oktobru 1992. Otmica sjeverinskih Muslimana dovodi do iseljavanja Muslimana iz ovog

¹ TV "Politika", emisija "Javno postavljamo pitanja", 8. februar 1996.

sela, a njihove kuće postaju meta brojnih pljačkaša, među njima i pripadnika Vojske Jugoslavije.

Uoči otmice putnika iz voza, u prisustvu pripadnika Vojske Jugoslavije, ubijeno je troje i ranjeno dvoje Muslimana u selu Kukurovići, u graničnom području Srbije prema Bosni. Zatim, u aprilu 1993, prilikom obilaska svoje kuće u Sjeverinu nestao je Hasan Mujović; u selu Ukšiće (u Crnoj Gori), od povreda koje su mu naneli pripadnici Vojske Jugoslavije umro je Hilmo Drkenda, a u isto vreme u Nikšiću izvršen je oružani napad na tri muslimanske kuće.

U vremenu od oktobra 1993. do kraja februara 1994. policija Republike Srbije spovodi akciju oduzimanja oružja u selima oko Novog Pazara, Tutina i Sjenice. Pretresane su isključivo muslimanske kuće. U svom izveštaju o policijskoj represiji na Sandžaku Fond za humanitarno pravo dokumentovao je slučajeve iznuđivanja priznanja primenom tehnika ispitivanja koje prouzrokuju teške fizičke patnje: upotreba elektrošokova, batinanje po golim tabanima, batinanje vezanog pritvorenika, vezivanje žrtve za predmete koji sprečavaju pomeranje, dugotrajno trljanje ušiju, kao i karate udarcima po najosetljivijim delovima tela. Dva odvojena politička suđenja aktivistima i funkcionerima muslimanske stranke SDA započeta su devedeset i treće godine, navodno zbog ugrožavanja teritorijalnog integriteta SR Jugoslavije. Krajem 1995. predsednik Crne Gore Momir Bulatović pomilovao je okrivljene pred sudom u Bijelom Polju, dok je Vrhovni sud Srbije u martu 1996. ukinuo presudu Okružnog suda u Novom Pazaru i predmet vratio na ponovno razmatranje.

2. Nestanak sjeverinskih Muslimana

2.1. Zvanična istraga

Dan nakon otmice ovih ljudi, 24. oktobra 1992, tadašnji predsednik SR Jugoslavije Dobrica Ćosić i premijer Milan Panić upućuju u Sjeverin komisiju koju čine savezni ministar za ljudska prava Momčilo Grubač, pomoćnik saveznog ministra za ljudska prava Mahmut Memić, savetnik predsednika SR Jugoslavije Vladimir Matović i admiral Milosav Simić. Prema navodima samih članova komisije u Sjeverinu su zatekli ljude u velikom strahu i spremne da se kolektivno isele. Ljude odvrćaju od napuštanja njihovih kuća obećanjem da će država obezbediti granicu prema Bosni i zabraniti prelaske paravojnim srpskim grupama iz BH. Prema navodima članova ove komisije u izveštaju predsednicima Ćosiću i Paniću predloženo je da se u ovo područje upute specijalne jedinice MUP-a Srbije i Vojske Jugoslavije. Ovim je komisija izvršila svoj zadatak.

Dvadeset i petog oktobra, ministar unutrašnjih poslova Republike Srbije Zoran Sokolović obaveštava javnost da je policija uhapsila u Sjeverinu dva naoružana lica zbog osnovane sumnje da imaju veze s otmicom Muslimana iz Sjeverina. Odmah zatim tadašnji predsednik SR Jugoslavije Dobrica Ćosić obavestio je javnost da je imenovao specijalnu komisiju za utvrđivanje činjenica u vezi sa otmicom. Za predsednika komisije imenovao je ličnog savetnika Vladimira Matovića. Prvog novembra usledila je vest iz Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije da su uhapšeni u Sjeverinu oslobođeni jer nema razloga za njihovo dalje zadržavanje u pritvoru. Komisija tadašnjeg predsednika Jugoslavije nikada javno nije izvestila o svome radu i nalazima do kojih je došla.

2.2. Nezavisna istraga

Svojom istragom Fond je utvrdio da je 22. oktobra kidnapovano šesnaest Muslimana iz Sjeverina, a da je dan pre toga iz sela nestao Sabahudin Čatović. U mestu Mioče, iz autobusa su nasilno izvedeni: Medo Hodžić, njegova sestra Mevlida Koldžić, Medredin Hodžić, Idriz Gibović, Alija Mandal, Ramahudin Čatović, Mustafa Bajramović, Sead Pecikoza, Mehmed Šebo, Hajrudin Sajtarević, Ramiz Begović, Muzafer Hadžić, Esad Džihiić, Derviš Softić, Mithad Softić i Mujo Alihodžić.

Svedok Admir Džihiić, jedini Musliman koji ostaje u autobusu zabunom otmičara (poverovali su da je sin Srbina pored kojeg je stajao), među otmičarima prepoznaje ljude koje viđa u Priboju. U razgovoru s predstavnicima Fonda u novembru 1992, pre odlaska u izbeglički kamp u Turskoj, dečak je ispričao da je među otmičarima prepoznao srpske vojnike Momira, Milana Lukića i Dragičevića, koje je pre toga viđao u Priboju. Tragom informacije da je kamion kojim su transportovani kidnapovani ljudi šlepovan vozilom pribojske registracije Fond je otkrio da vozilo pripada Miloju Udovičiću, vlasniku kafane "Zlatibor" u Priboju. U razgovoru s predstavnicima Fonda on je ispričao da su ga u selu Mioče kod kafane "Amfora" zaustavili neki vojnici s nagaravljenim licima i naredili da vuče kamion u kvaru. Prema njegovim navodima nakon nekoliko kilometara, na uzvišici na kojoj se nalazi selo Bijelo Brdo, motor kamiona je proradio i vojnici su ga odvezli prema Višegradu, a on sam je produžio prema Užicu (u Srbiji). Video je da se u kamionu pokrivenom ceradom nalaze neki ljudi ali nije video njihova lica. Takođe je tvrdio da među otmičarima nije video poznato lice.

Neposredno nakon ove otmice u Priboju se pričalo da su Srbi, putnici iz autobusa, prepoznali otmičare ali da iz straha ne govore o tome. Kao svedoci koji mogu identifikovati otmičare pominjali su se Ilija Kitić, vozač iz Sjeverina, vozač autobusa izvesni "Stojkan", Beli Vilotić, koga su otmičari, navodno, izveli iz autobusa i vratili kada je ličnom kartom dokazao da je Srbin, Mira Javorac...

3. Nestanak bukovičkih Muslimana

3.1. Aktivnost najviših predstavnika vlasti

Na poslaničko pitanje o nestalim iz Bukovice ministar unutrašnjih poslove Crne Gore Nikola Pejaković je 10. marta 1993. na sednici republičkog parlamenta potvrdio navode poslanika opozicionih stranaka o nestanku građana Crne Gore, a potom saopštio da je zahvaljujući aktivnosti predsednika Crne Gore Momira Bulatovića, predsednika SR Jugoslavije Dobrice Čosića i predsednika Republike Srpske Radovana Karadžića polovina otetih vraćena u Crnu Goru, dok će preostali, protiv kojih je policija bosanskih Srba pokrenula krivični postupak, u razumnom roku biti predati MUP-u Crne Gore. Od tada, vlada Crne Gore nijednom nije pomenula slučaj nestanka njenih građana iz Bukovice.

3.2. Nezavisna istraga

Po povratku u Crnu Goru Devla, Lamka, Sevda, Vezira, Almasa i njen suprug Osmo Bungur, svi stariji od 70 godina, u razgovoru s predstavnicima Fonda otkrili su da su dve nedelje držani u policijskoj stanici u Čajniču i da im je tamo rečeno da će njihovi rođaci Ramiza Bungur i njen petnaestogodišnji sin Mamko, Zlatija Bungur i njeno dvoje dece biti razmenjeni

za srpske zarobljenike. Tragom ove informacije udruženje "Javnost protiv fašizma" došlo je do saznanja da su ove dve žene i troje dece u martu 1993. razmenjeni za zarobljene srpske borce i prebačene na teritoriju pod kontrolom vlade BH.

Neposredno nakon otmice bukovičkih Muslimana više nezavisnih izvora je primilo informaciju da je zapravo kidnapovano jedanaestoro ljudi, a da je starac Latif Bungur tom prilikom ubijen. Lokalna policija je potvrdila informaciju da je ispred kuće nađen ubijen starac, ali njegovo ubistvo nije dovela u vezu s otmicom ostalih članova porodice Bungur.

Relevantno je napomenuti da je na dan otmice, 15. februara 1993, u dnevnom listu "Politika" objavljena informacija državne agencije "Tanjug" o vojnim uspesima vojske bosanskih Srba kod Čajniča. Prema ovom izvoru srpski borci su odbili napad muslimanske vojske koja je došla iz pravca Goražda, Ruda i sa leđa, s teritorije SR Jugoslavije. Iznet je podatak da je 250 muslimanskih ratnika došlo iz crnogorskih sela uz granicu prema Bosni. Više relevantnih detalja o ovom događaju iznosi dve godine kasnije, komandant Vojske Republike Srpske Dragan Mastilović Čaruga u beogradskom nedeljnom listu "Telegraf"²:

Tada je oko 3500 Muslimana izvršilo opšti napad na Čajniče, a napadnuto je čak i selo Staronići uz crnogorsku granicu. Mi smo uspeali da odbijemo taj napad i da oslobodimo Staroniće koje je u momentu napada branio samo komandant Milan Kornjača sa nekoliko mještana. Kada smo, kasnije napravili analizu događaja, došli smo do zaključka da su Muslimani ušli na taj prostor preko crnogorske teritorije. Po povratku u Čajniče odlučimo da upadnemo u jedno pogranično muslimansko selo u Crnoj Gori, i tu zarobimo nekoliko mještana, kako bismo ispitali čitav slučaj. Snimili smo zarobljene, tako da imamo video zapis u kome oni priznaju da je pre upada na Čajniče čak dve stotine muslimanskih boraca prebačeno na crnogorsku teritoriju, gde su ih mještani skrivali u kućama. O svemu smo obavestili državnu bezbednost Republike Srpske, a po jedan snimak smo poslali nadležnim, državnim i vojnim organima u SR Jugoslaviji i Srbiji. Tadašnji predsednik SR Jugoslavije Dobrica Ćosić lično je urgirao da zarobljene vratimo u Crnu Goru, i mi smo tako postupili. Ali, nikad niko od crnogorskih vlasti nije rekao zašto se to desilo.

4. Nestanak putnika iz voza

4.1. Zvanične reakcije

Vlada Republike Srbije je 2. marta 1993. javno osudila nasilnički akt i obavestila da preduzima aktivnosti za pronalaženje otetih građana iz voza. U istom saopštenju vlada je najavila da će, u saradnji sa vlastima u Republici Srpskoj, preduzeti mere u cilju odvijanja bezbednog saobraćaja na pruzi Beograd - Bar.

Desetog marta 1993. o otmici putnika iz voza raspravlja parlament Crne Gore. Ministar unutrašnjih poslova Nikola Pejaković informiše poslanike da je sudbina otetih putnika još neizvesna, kidnapovani nisu pronađeni i pored intenzivnih aktivnosti državnih organa Crne Gore, Srbije, SR Jugoslavije i Republike Srpske, ali da je vlada dobila dva pisana dokumenta koji se odnose na identifikaciju mogućih počilaca.

² "Telegraf", Beograd, 8. mart 1995.

Predsednik Republike Srbije Slobodan Milošević posećuje Prijepolje 16. marta 1993, i stiče poverenje rodbine izjavom da *"nema višeg interesa nego da se građani SR Jugoslavije pronađu"*.

U odgovoru na pitanje poslanika Radeta Bojovića o sudbini nestalih, savezna vlada 5. maja 1993. obaveštava javnost da savezna policija nema podataka o njihovoj sudbini. U odgovoru je ponovljena informacija koju je neposredno nakon otmice objavila državna agencija "Tanjug" - da je oteto deset Muslimana, devet Srba, dva Hrvata i dva strana državljanina, i da otmičari nisu identifikovani iako su savezni i republički organi odmah stupili u vezu s rukovodstvom Republike Srpske koje je obećalo pomoć.

Dvadeset i četvrtog maja 1993. tadašnji predsednik SR Jugoslavije Dobrica Ćosić prima rodbinu nestalih iz Crne Gore i Srbije, saopštava da *"nema nikakvih novih podataka o otmici, a da molbe upućene Aliji Izetbegoviću nisu urodile plodom"*.

Predsednik Republike Srbije Slobodan Milošević, ministar unutrašnjih poslova Zoran Sokolović i predsednik vlade Nikola Šainović primili su 25. maja 1993. rodbinu nestalih i tom prilikom ih je predsednik obavestio o hapšenju jednog osumnjičenog lica:

Sve smo preduzeli što je u mogućnosti i kod nas i tamo preko Drine... Mi moramo naći naše građane.. Ovo što radi policija, ona nije moćna s druge strane. Ja sam razgovarao i sa Karadžićem, i sa Mladićem, i sa Koljevićem i Krajišnikom. Obećali su... Rekao sam 'ako su mrtvi, dajte nam naše građane'. Nikakvih viših interesa nema. I neće biti zataškano... Nije isključeno da se još neko u Beogradu uključio u otmicu... Istina, ovo dosad je bilo sporo i presporo, ali nije bilo nijednog kontakta preko Drine, da o tome nismo govorili. Čovek koji je uhapšen u našem je zatvoru, a bespravno je uhapšen... što sam i rekao koopedrednicima. Taj koji je to učinio, hteo je uneti strah i podozrenje i da izazove sukobe. Da obezvredi državu i vlast. Hteli su poremetiti međuljudske odnose u Prijepolju, gradu koji važi za primer dobrih odnosa. Isteraćemo stvar do kraja... Pođem od pretpostavke da lažu, i zato naša policija ide preko, jer tuđa ruka svrab ne češe.

Iako predsednik Srbije, kao ni njegovi saradnici, nisu otvoreno rekli da je Milan Lukić ta osoba koju je MUP Srbije uhapsio zbog sumnje da ima veze s otmicom, niko od njih, na često pominjanje ovog imena od strane rodbine, nije prigovorio i rekao da nije reč o Milanu Lukiću.

U toku razgovora sa rodbinom predsednik Srbije je kategorički odbio mogućnost da su Muslimani oteti radi eventualne razmene za zarobljenike koje drži vlada BH. Verziju po kojoj je otmica *"muslimanska ujdurma"* predsednik Srbije je okvalifikovao kao netačnu i plasiranu *"s druge strane Drine"*. Rodbini je obećao da će ministar policije za sedam dana saopštiti istinu o ovom slučaju.

Desetog juna 1993. u dnevnom listu "Borba" objavljena je informacija da je tužilaštvo u Užicu podnelo 16. aprila 1993. zahtev za sprovođenje istrage protiv Milana Lukića i trojice njegovih boraca zbog osnovane sumnje da su u noći između 20. i 21. juna 1992. u Mokroj Gori ubili Stanimira Pecikozu iz Višegrada, telo stavili u automobil koji su odvezli do mesta Dobrun u Bosni i na mestu zvanom "Oplave" gurnuli vozilo prema reci Rzav. Pozivajući se na

reči istražnog sudije Savića Božovića ovaj list iznosi podatak da se protiv Milana Lukića ne vodi postupak za protivpravno lišavanje slobode putnika iz voza.

Dvadeset i petog juna 1993. beogradski mediji su preneli saopštenje iz kabineta predsednika Srbije:

U razgovoru koji je danas vođen u Beogradu, predsednik Republike Srpske Radovan Karadžić i predsednik skupštine Momčilo Krajišnik obavestili su predsednika Republike Srbije Slobodana Miloševića da organi Republike Srpske vode energičnu i veoma široku istragu u vezi s otmicom građana Republike Srbije. Toj svojoj moralnoj i političkoj obavezi rukovodstvo Republike Srpske pridaje prvorazredan značaj. Izneta su uveravanja da se ni po koju cenu neće dozvoliti da slučaj zločina otmice građana Republike Srbije ostane nerasvetljen i da se građani ne pronađu. Izraženo je očekivanje da će se u najskorije vreme doći do svih relevantnih činjenica u cilju potpunijeg utvrđivanja, ne samo odgovornosti, već i pozadine ovog neprijateljskog akta, sračunatog da proširi sukobe izvan granica Bosne i Hercegovine, a posebno da izazove nepoverenje rukovodstva Republike Srbije prema rukovodstvu Republike Srpske. O svim merama koje, u ispitivanju okolnosti ovog zločina, preduzimaju organi Republike Srpske će obavestiti organe Republike Srbije i javnost.

Predsednik Crne Gore Momir Bulatović je 28. juna 1993. primio rodbinu nestalih iz Crne Gore i tom prilikom je garantovao da će savezni i republički organi učiniti sve da dođu do činjenica o sudbini nestalih. Sedmog jula iste godine pismeno je obavestio rodbinu, koja je protestovala ispred njegove rezidencije, da je zajedno s ministrom unutrašnjih poslova Nikolom Pejaković u stalnom kontaktu sa saveznim organima, kao i da je pokrenuo aktivnost za pružanje pomoći članovima porodica.

Vlada Republike Srbije obavestila je javnost 6. jula 1993. da je MUP Srbije primio telegram od ministra unutrašnjih poslova Republike Srpske Ratka Adžića u kojem se kaže:

Na vaš upit depešom, vezano za slučaj otmice putnika na železničkoj stanici Štrpci, možemo saopštiti sledeće: dosadašnjom istragom je utvrđeno da su otmicu izvršili pripadnici paravojne grupe koja je delovala na prostoru Rudog i Višegrada. Radi se o grupi lica koja je bila izvan kontrole vojne i policijske komande. Energičnom akcijom grupa je razbijena i neki pripadnici pritvoreni radi istrage i utvrđivanja činjenica. Osnovane indicije postoje da su bili manipulisani i podstrekavani na takva djela od strane obavještajnog faktora sa ciljem medijske satanizacije srpskog naroda. U cilju istrage imena privedenih lica nismo u mogućnosti saopštiti, a sa konačnim rezultatima i predajom izvršilaca sudskim organima blagovremeno ćemo vas obavijestiti. Obzirom na intenzivna borbena dejstva u toj zoni istražne radnje su otežane i usporene.

Premijer Crne Gore Milo Đukanović je 7. oktobra 1993. uputio pismo rodbini nestalih koja je tražila razgovor s njim:

Pored aktivnosti koje preduzimaju nadležni državni organi u Republici nije realno očekivati da će traženi razgovor sa mnom pomoći kvalitetu međusobnog

informisanja. Uvjeravam vas da pomno pratim rad državnih organa po ovom pitanju i o svim novim saznanjima blagovremeno ću vas informisati.

Nakon odbijanja rukovodstva bosanskih Srba da prihvate mirovni plan Kontakt grupe predstavnici državnih organa SR Jugoslavije, Srbije i Crne Gore prestaju da pominju saradnju s Republikom Srpskom na rasvetljavanju zločina, i umesto toga administraciju Pala okrivljuju za planiranje zločina i onemogućavanje istrage.

Crnogorski javni tužilac Vlado Šušović, na sednici skupštine 27. jula 1994, govori o nemogućnosti državnih organa da prikupe dokaze *"jer se slučaj dogodio u drugoj državi koja nije spremna da o tome dostavi tražene podatke"*.

U intervjuu dnevnom listu "Politika", objavljenom 20. avgusta 1994, predsednik SR Jugoslavije Zoran Lilić govori o otmici kao dokazu nelojalnosti rukovodstva sa Pala zvaničnom Beogradu. Predsednik SR Jugoslavije kaže da je *"svima odmah postalo znano da je izvršilac nekakav Lukić, štampa je o tome pisala"* i da ga je *"naša policija našla i uhapsila"*. Međutim, kako *"niko nije hteo da pomogne da se dođe do jednog jedinog materijalnog dokaza"* i kako su bosanski Srbi *"rekli da će njihovo pravosuđe to završiti"*, Lukić im je predat na osnovu njihovog zahteva. Predsednik SR Jugoslavije naglašava da je Lukić *"odmah pušten i čak nagrađen od strane rukovodstva Republike Srpske"*, i tim činom, po mišljenju predsednika, postalo je jasno ko bi mogao da bude idejni tvorac otmice putnika i da je Lukić puki izvršilac. Osnovni cilj ove operacije je, prema predsedniku Liliću, bio uvlačenje SR Jugoslavije u rat.

Da nestali putnici iz voza nisu među živima indirektno je potvrdio državni tužilac Crne Gore Vlado Šušović, u intervjuu koji je 14. januara 1996. objavio crnogorski list "Pobjeda":

Moram priznati: nije mi bilo lako ni tada, ni sada, saopštiti javnosti da sva moja saznanja o tom slučaju ukazuju na ukupnu tragičnost čitavog slučaja. Međutim, ne možemo se pomiriti da počinioci tog zločina ostanu neotkriveni i bez zaslužene kazne, iako se događaj desio van Republike Crne Gore, gde se naš pravni poredak ne prostire.

Sudeći prema odgovoru savezne ministarke za ljudska prava Margit Savović, na javno postavljeno pitanje u intervjuu TV "Politici" 8. februara 1996, služba koju ona vodi nije nadležna da se bavi pitanjima nestanka državljana SR Jugoslavije na teritoriji druge države:

Ja, na žalost ne mogu dati kompletan odgovor na ovo pitanje obzirom da se taj događaj dogodio 92. na teritoriji Republike Srpske i naravno istražne radnje nisu u mojoj nadležnosti. Ja nemam informacije u kojoj je fazi istraga, da li je istraga nešto uspela da utvrdi. Ja, tada kao ni sada, nemam ovlašćenja da pokrenem bilo kakav sudski ili drugi postupak.

Na pitanje voditeljice emisije *"ko ima ovlašćenja"* i *"da li je u pitanju državna tajna"* ministarka za ljudska prava je ponovila da ne zna da li je istraga završena, ali i da je veoma otežana s obzirom na to da se otmica dogodila na teritoriji Republike Srpske u vreme ratnih zbivanja.

4.2. Zvanična istraga

Šestog aprila 1994. pred Okružnim sudom u Beogradu pokrenuta je istraga protiv Milana Lukića pripadnika Vojske Republike Srpske za izvršenje krivičnog dela protivpravnog lišavanja slobode lica iz voza (čl. 63 st. 5 u vezi st.1 KZ Republike Srbije). U svojstvu svedoka optužbe saslušani su milicioneri SUP-a Užice Miroslav Vranić i Zoran Udovičić, zvanični pratioci voza, kao i otpravnik vozova Slobodan Ičagić. Iz zapisnika o ispitivanju vidi se da su ovi svedoci tri puta saslušavani neposredno nakon otmice, 28. februara, 17. marta i 27. maja 1993.

Prema rečima okrivljenog Lukića u vreme otmice on se nalazio na ratištu u selu Rujište koje je udaljeno 50 kilometara od sela Štrpci. O otmici je saznao iz novina. U svojoj odbrani izneo je da je tokom rata u BH dva puta hapšen u Srbiji ali da u tim prilikama nije ispitivan u vezi sa otmicom putnika iz voza. Prvi put je uhapšen 10. marta 1993. u Beogradu, kada je po nalogu vojne komande bosanskih Srba u Višegradu doputovao da preuzme vojne uniforme. Zbog neprijavljenog boravka, kažnjen je zatvorom u trajanju od 15 dana. Nekoliko dana nakon izlaska iz zatvora ponovo je uhapšen u Beogradu, ovog puta zbog navodno nedozvoljenog držanja oružja. Transportovan je u Užice, ispitivan je u vezi sa sumnjom da je ubio Stanka Pecikozu, Srbina iz Višegrada, a onda prebačen u Beograd, tada je prvi put pitan za otmicu putnika.

Prema svedočenju vođe policijske patrole Zorana Udovičića dve grupe vojnika su ušle u voz u stanici Štrpci, a treća je stražarila pored voza. On nije video Milana Lukića. U patrolnom listu imao je odobrenje MUP Srbije za ulazak formacija Republike Srpske u voz radi potrage za vojnim obveznicima i beguncima, pa je poverovao da je o tome reč. S mesta gde se nalazio video je da su vojnici izveli osmoro ljudi. Video je da nisu izveli dvojicu muškaraca, Muslimana ili Albanaca, čije su lične dokumente pregledali i torbu s natpisom "Azem" otvarali.

Svedok Miroslav Vranić je prilikom ispitivanja, neposredno nakon otmice, identifikovao Lukića kao jednog od otmičara. Međutim, 14. aprila 1994. je bio sasvim siguran da u vozu nije video Milana Lukića, već da se u vozu rukovao sa vojnikom koji mu je rekao "*zdravo, ja sam Dragan*". Prema njegovim rečima iz straha od pretpostavljenih, jer je nekoliko puta disciplinski kažnjavan, na prvom saslušanju je rekao da je video Milana Lukića; gledajući u fotografiju Milana Lukića u rukama inspektora, kojeg je ranije viđao u SUP-u Užice, na pitanje "da li je video ovog čoveka?" odgovorio je da je to Milan.

Ovaj svedok takođe nije video ništa neobično prilikom ulaska te vojske u voz. Predstavili su mu se kao vojna policija Republike Srpske. Mislio je da je da kao i ranije hvataju vojne begunce iz Bosne. Ovog puta, kao i do tada, imao je službeni zadatak da im pomogne i omogući da to urade. Zato je išao kroz voz i pozivao putnike da pripreme dokumente za pregled.

Prema njegovim navodima, razumeo je da nije reč o hvatanju vojnih begunaca tek kada je video da izvode jednog mladića Muslimana. Čuo je da su vojnici govorili da neke vode na kontrolu. Obraćali su se ljudima koje su legitimisali rečima "*zdravo družo*", a čuo je da su se nekome obratili rečima "*zdravo školski*". Kada su vojnici napuštali voz čuo je kada je jedna grupa vojnika rekla da su četnici i da poručuju Muslimanima da ovuda ne putuju bez pasoša.

Prema iskazu koji je dao otpravnik vozova Slobodan Ičagić desetak vojnika sa heklerima i bombama ušli su u njegovu kancelariju dvadesetak minuta pre nailaska voza. Zapazio je da na uniformama, kamuflažnim i SMB boje, nisu imali nikakva obeležja, da su delovali elegantno, kratko ošišani i čisti. Jedan od njih, plav i nižeg rasta, legitimisao ga je. Taj isti ga je pitao kada voz stiže i naredio da zaustavi voz kako bi skinuli dezertere i oružje. Na otpravnikove reči da to mora da prijavi dispečerskoj službi u Požegi, da bi oni dali dozvolu, ovaj vojnik mu je zapretio rečima *"naš si ako voz prođe"*. Pre nego što je voz ušao u stanicu otpravnik je dispečerskoj službi prijavio neplanirano zaustavljanje voza. Kroz prozor koji je gledao prema pruzi video je da vojnici izvode neke putnike. Kada je među izvedenim video svog kolegu Memovića iz Prijepolja, i čuo njegove reči *"Slobo, brate pomagaj"* ustao je prema vratima obraćajući se vojnicima rečima *"ljudi, to mi je kolega, radi sa mnom"*. Na to ga je neko opsovao i zaustavio rečima *"hoćeš li da i tebe vodimo?"*. Video je da je dvadesetak ljudi izvedeno iz voza.

Okružni sud u Beogradu je 27. aprila 1994. doneo rešenje o obustavljanju istrage protiv okrivljenog Milana Lukića, s obrazloženjem da iskazima svedoka, milicionera SUP-a Užice i otpravnika vozova, nisu potvrđeni navodi zahteva za sprovođenje istrage Okružnog javnog tužilaštva u Beogradu od 6. aprila 1994, kao i zbog toga što je u krivičnoj prijavi javnog tužioca samo izneta pretpostavka da oteți putnici nisu živi, a rodbina otețih nije priložila bilo kakav dokaz da je neko od otețih lica izgubio život. Tog dana je Lukić pušten na slobodu. Na ovo rešenje, Okružni javni tužilac je uložio prigovor.

Sledećeg dana, 28. aprila 1994. istražni sudija Okružnog suda u Beogradu, Dobrivoje Gerasimović započinje postupak za ekstradiciju stranca Milana Lukića Republici Srpskoj. Pozivajući se na čl. 527 i 528 u vezi čl. 191 st. 2 tačka 1 ZKP sudija Gerasimović donosi rešenje o lišavanju slobode Milana Lukića i određuje mu pritvor u trajanju najviše mesec dana. Ovakvu odluku obrazlaže zahtevom istražnog sudije Osnovnog suda u Sarajevu, sa sedištem na Palama, za izručenje Milana Lukića jer je u Republici Srpskoj izvršio krivično delo razbojništva.

Uoči izlaska Milana Lukića iz pritvora radi izručenja Republici Srpskoj, 24. maja 1994. Vrhovni sud Srbije donosi rešenje kojim potvrđuje odluku Okružnog suda u Beogradu, s obrazloženjem da se uvidom u spise predmeta vidi da okrivljeni poriče izvršenje krivičnog dela, a predloženi svedoci Miroslav Vranić, Zoran Udovičić i Slobodan Ičagić su na saslušanju izjavili da ne mogu da identifikuju okrivljenog kao osobu koja je učestvovala u protivpravnom lišenju slobode lica iz voza. 27. maja 1994. Milan Lukić je transportovan za Republiku Srpsku.

4.3. Parlamentarna komisija Crne Gore

U oktobru 1993. skupština Crne Gore je oformila Parlamentarnu komisiju za prikupljanje informacija o otmici putnika iz voza. Za predsednika komisije izabran je dr Dragiša Burzan. Relevantno je pomenuti da je član ove komisije Uroš Klikovac ministar pravde SR Jugoslavije.

Prilikom prvog obraćanja javnosti, neposredno nakon formiranja, komisija je najavila da će se obratiti svim državnim organima sa zahtevom da pruže na uvid podatke i dokumenta koji mogu da pomognu u rasvetljavanju zločina i pozvala rođake, novinare, nevladine organizacije

za ljudska prava, kao i sve druge koji raspolažu nekim informacijama da pomognu komisiji da izvrši svoj zadatak.

Predsednik komisije Dragiša Burzan je 15. juna 1994. obavestio javnost da obraćanjem državnim organima Crne Gore i Srbije komisija nije pribavila relevantne informacije za rasvetljavanje zločina. U velikom broju slučajeva, kao kada se obratila MUP-u Crne Gore sa zahtevom da dostavi informacije o sadržaju operativne akcije njenih pripadnika u BH protiv otmičara, kada su navodno bili u životnoj opasnosti, državni organi nisu odgovorili. Odgovore, koji su stigli iz kabineta predsednika Crne Gore, od državnog tužioca Crne Gore i iz Okružnog suda u Beogradu, ocenio je neupotrebljivim jer sadrže isključivo političke stavove.

Dvadeset i prvog septembra 1994. komisija je izvestila da, uprkos intenzivnom traganju, nije u stanju da saopšti nijedan podatak koji bi, makar delimično, rasvetlio nestanak dvadeset putnika iz voza. Ovom prilikom je posebno pomenuto da predsednik SR Jugoslavije Zoran Lilić nije odgovorio na zahtev komisije da dostavi dokaze za javno izgovorenu optužbu da je otmicu navodno izveo Milan Lukić na osnovu odluke i plana rukovodstva bosanskih Srba.

Suočena sa blokadom informacija iz zvaničnih izvora komisija se obratila Ministarstvu pravosuđa Crne Gore i dobila tumačenje da su državni organi dužni pružiti komisiji traženu informaciju, izuzev u slučaju da je njen sadržaj državna tajna. S ovim tumačenjem komisija je ponovila svoje zahteve određenim državnim organima, ali su prema oceni predsednika Parlamentarne komisije državni organi nastavili da uskraćuju i prikrivaju podatke.

Blokadu rada komisije pokušao je da otkloni u decembru 1994. poslanik Liberalnog saveza Crne Gore Savo Jablan upućujući parlamentu Crne Gore predlog odluke o formiranju i mandatu komisije koja bi bila konstituisana kao istražna komisija s pravom da pregleda sva dokumenta i akta koje njen član smatra relevantnim za rasvetljavanje slučaja Štrpci. Osim toga, predloženom odlukom ustanovljena je obaveza predstavnika državnih organa i republičkih funkcionera da svedoče pred članovima komisije.

Poslanici vladajuće partije koji imaju većinu u parlamentu Crne Gore odbili su ovaj predlog u dva navrata. Odbijanje je obrazloženo mišljenjem Zakonodavnog odbora parlamenta da bi ovlašćenje komisije da vrši istragu bilo suprotno Ustavu Crne Gore.

U poslednjem izveštaju, koji je u martu 1996. uputila parlamentu Crne Gore, komisija konstatuje da se zbog propusta zvanične istrage i prikriivanja činjenica od strane državnih organa *"još uvek ne može utvrditi sudbina otetih putnika, kao ni identitet organizatora i izvršioca otmice"*. Za zvaničnu istragu se kaže da je u pogledu organizovanosti, vremenske i prostorne lokalizovanosti, sistematičnosti i broju istražnih radnji neadekvatna potrebama za rasvetljavanje slučaja. Uvidom u sudske dokumente komisija je utvrdila da u istrazi nisu proveravane činjenice i izjave svedoka koje se tiču identiteta otmičara, navoda da je kondukter na voznim karatama putnika upisivao njihova imena, kao i da lista nestalih nije kompletirana. Za prikriivanje činjenica posebno je okrivila MUP Crne Gore koji je o operativnoj akciji na teritoriji BH za pronalaženje nestalih obavestio komisiju, ali istovremeno uskratio podatke o sadržaju ove akcije i saznanjima njenih učesnika, čiji su životi navodno bili u neposrednoj opasnosti.

Pomeranje s mrtve tačke Komisija vidi u političkom pritisku na vladu i parlament Crne Gore da bi se donela odluka o formiranju Istražne komisije koja neće biti sprečavana da izvrši svoj zadatak.

4.4. Nezavisna istraga

Na osnovu prijava rodbine Fondu za humanitarno pravo, izveštaja u medijima, podataka udruženja "Javnost protiv fašizma", kao i izjava svedoka sačinjena je lista nestalih: Adem Alomerović, Rasim Ćorić, Nijazim Kajević, Fikret Memović, Muhedin Hamić, Džafer Topuzović, Safet Prelević i Fevzija Zeković, svi iz Prijepolja; Hrvat Tomo Buzov iz Beograda; izbeglice Zvezdan Zuličić i Halil Zupčević; Ismet Babačić iz Podgorice, Jusuf Rastoder iz Berana; Fehim Bakija, Rifat Husović, Esad Kapetanović, Iljaz Ličina i Šećo Softić iz Bijelog Polja, kao i učenik Senad Đečević iz Bara u Crnoj Gori.

Neki članovi rodbine imaju saznanje da je među kidnapovanim bio i tadašnji vojnik Vojske Jugoslavije Ivica Martinović na odsluženju vojnog roka u kasarni "Stari aerodrom" u Podgorici, ali da je oslobođen nakon 24 sata.

Prema podacima "Udruženja za javnost" otmica je izvedena u prisustvu pripadnika SUP-a Užice Zorana Udovičića i Miroslava Vranića, kao i dežurne ekipe voznog osoblja u sastavu: Slobodan Ičagić, otpravnik vozova, Željko Radoičić, mašinovođa voza, Vladan Tucović, pomoćnik mašinovođe, Srećko Ignjatović, kondukter, Marko Plaznić, kondukter, Radenko Gruičić, kondukter, Milan Ljiljanić, manevrista na železničkoj stanici Priboj i Dragoljub Nešković, železnički manipulant na železničkoj stanici Štrpci.

Neposredno nakon otmice rodbina nestalih je primila informacije da se žrtve drže u tajnim zatvorima u Foči ili Višegradu radi razmene za zarobljene srpske borce. Vremenom su učestale informacije o egzekuciji koja je navodno izvršena u istom danu kada i otmica. Prema ovim informacijama kidnapovani putnici su navodno streljani na putu prema Višegradu, a njihova tela bačena u reku Rzav.

4.5. Finansijska pomoć rodbini nestalih

Do danas, državni organi Republike Srbije i Crne Gore dodeli su jednokratnu novčanu pomoć porodicama nestalih iz voza u visini od 30 DEM. Neposredno nakon otmice ljudi iz voza većina firmi u kojima su bili zaposleni donele su rešenja o njihovom otkazu zbog nejavljanja na posao. Nema primera da se neka firma brine o deci njenih nestalih radnika, osim što je Vlada Republike Srbije pomogla sinu nestalog Hrvata Tome Buzova da nađe posao.

Daleko veću brigu o porodicama nestalih ispoljila je međunarodna organizacija Amnesty International. U ime ove organizacije, Fond je u decembru 1994, svakoj porodici koja se nalazi na teritoriji SR Jugoslavije predao 425 DEM. Pomoć ove međunarodne organizacije nisu prihvatile dve porodice nestalih iz voza.

5. Specijalni postupak za nestale na teritoriji bivše Jugoslavije

Imajući u vidu veliki broj nestalih na teritoriji bivše Jugoslavije kojima se, zbog njenog specifičnog mandata, ne bavi Radna grupa za prinudne i nedobrovoljne nestanke, Komisija za ljudska prava UN i njen specijalni izvestilac o stanju ljudskih prava u bivšoj Jugoslaviji u

avgustu 1993. inicirali su posebnu proceduru za nestale u bivšoj Jugoslaviji. Nakon posete člana Radne grupe za prinudno nestale Toine van Dongen Republici Hrvatskoj i SR Jugoslaviji, Komisija za ljudska prava ustanovljava specijalni proces o nestalim osobama u bivšoj Jugoslaviji kao zajednički mandat specijalnog izvestioca i jednog člana pomenute Radne grupe. Ekspert Manfred Novak, član Radne grupe za prinudno i nedobrovoljno nestale, izabran je da izvrši ovaj zadatak.

U rezolucijama 1994/39 i 1994/74, Komisija za ljudska prava precizira da specijalni proces ima strogo humanitarni karakter i da funkcioniše kao kanal za komunikaciju između rodbine nestalih i drugih izvora informacija koji mogu pomoći u rasvetljavanju sudbine ili otkrivanju boravišta nestalih. Njegova uloga se završava kad se razjasni sudbina ili identifikuje boravište nestale osobe. Ekspert se ne bavi pitanjem odgovornosti navodnih počinitelja za delo nestanka.

Nakon uspostavljanja specijalnog procesa ekspert Manfred Novak posetio je Hrvatsku i BH. U pismu, datiranom 24. juna 1994, stalni predstavnik SR Jugoslavije u UN obrazložio je razloge zbog kojih je vlada SR Jugoslavije odbila njegov zahtev da poseti ovu državu:

Dozvolite mi da vas obavestim da, imajući u vidu sadašnje prilike i, iznad svega mandat vaše Radne grupe, kao i dosadašnje aktivnosti g. Mazovječkog, koje su bile veoma politički orijentisane, jednostrane i nisu bile zasnovane na činjenicama, vlada SR Jugoslavije ne može prihvatiti vašu posetu SR Jugoslaviji. Međutim, želim iskoristiti ovu priliku da ponovim da je SR Jugoslavija zainteresovana i otvorena za saradnju sa vašom Radnom grupom, u skladu sa njenim prvobitnim mandatom koji je, složit ćete se, isključivo humanitaran i ne bi trebalo da bude podložan političkim manipulacijama.

6. Nalazi i preporuke

Uprkos navodima da je otmicu sjeverinskih Muslimana izvršila određena jedinica vojske bosanskih Srba koja je, mesecima pre i posle ovih događaja, neometano prelazila i boravila na teritoriji Srbije, nadležni organi SR Jugoslavije i Srbije nisu pokrenuli postupak za identifikaciju i privođenje pravdi odgovornih za ovo delo. U kratkom vremenskom razmaku, primenom iste matrice, dogodile su se još dve grupne otmice Muslimana. Zvanična istraga povodom otmice putnika iz voza, u kojoj nije utvrđena ni lista žrtava, pojačala je sumnju javnosti i rodbine da su državni organi SR Jugoslavije, Srbije i Crne Gore do detalja upoznati sa ovim događajem i da prikrivaju istinu. Blokada rada Parlamentarne komisije Crne Gore i odbijanje vlade da verifikuje istražne funkcije ove komisije dodatno su potvrdili da je rasvetljavanje slučajeva nestanka Muslimana stvar političke volje i da nje nema u Srbiji i Crnoj Gori.

Imajući u vidu činjenicu da je sudbina nestalih Muslimana iz Srbije i Crne Gore još uvek nerazjašnjena, Fond za humanitarno pravo poziva vladu SR Jugoslavije da stvori političke uslove za primenu međunarodnih mera za nestale na teritoriji bivše Jugoslavije. Fond očekuje da vlada SR Jugoslavije pozove u zvaničnu posetu člana Radne grupe za prinudno nestale, eksperta Manfreda Novaka, i obezbedi uslove za njegovu komunikaciju sa rodbinom i drugim relevantnim izvorima informacija o nestalim.

Fond smatra da uporedo sa rešavanjem humanitarnog aspekta pitanja nestalih vlada SR Jugoslavije, zbog neefikasnog rada nadležnih organa, treba da pokrene postupak za formiranje posebne istražne komisije koja će utvrditi činjenice u vezi sa nestankom Muslimana iz Sjeverina i Bukovice, kao i putnika iz voza, i na osnovu toga zatražiti pokretanje sudskog postupka protiv odgovornih lica.